

ZOMERCONCENTRATIES VAN DE FUUT *PODICEPS CRISTATUS* AAN DE FRIESE KUST TUSSEN STAVEREN EN DE LEMMER

Concentrations in summer of Great Crested Grebes *Podiceps cristatus* in Friesland on the lake „IJsselmeer”

J. J. VLUG

INLEIDING

Zomerconcentraties van de Fuut *Podiceps cristatus* komen weinig voor. Slechts van het IJsselmeer, in het bijzonder van de zuidkust van Friesland, zijn dergelijke concentraties bekend. Th. Mulder vestigde de aandacht op een waarneming van een concentratie van ± 1000 Futen op 17 juli 1968 ten westen van Tacoziyl bij de Steile Bank. De eerste waarneming dateert echter al van 14 september 1965, toen er ± 2000 ex. bij het Hondennest en ± 2500 ex. in de Bocht van Molkwerum werden gezien (Leys en De Wilde 1970).

Terrein

Ter hoogte van het Roode Klif loopt de Friese kust ongeveer NW-ZO. Dit geldt ook min of meer voor de kust ter hoogte van het Oude Mirdumerklif. Ten oosten van elk van deze kliffen buigt de kust naar binnen. Op enige afstand oostwaarts, dus aan de lijzijde ten opzichte van de heersende westenwind, liggen ondiepten, namelijk de Mokkebank en de Steile Bank. De Mokkebank is het kleinst, ligt dicht bij de kust en is na de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 geleidelijk begroeid geraakt met riet- en biesvelden. Deze bank, die tussen Laaxum en Mirns ligt, is nu aan de wal „vastgegroeid”.

Ten oosten van de Steile Bank is de inbuiging veel dieper dan bij de Mokkebank, waardoor er bij het Hondennest een ruime baai ontstaat (Lebret en Timmerman 1968; Westhof 1972). Zie Fig. 1.

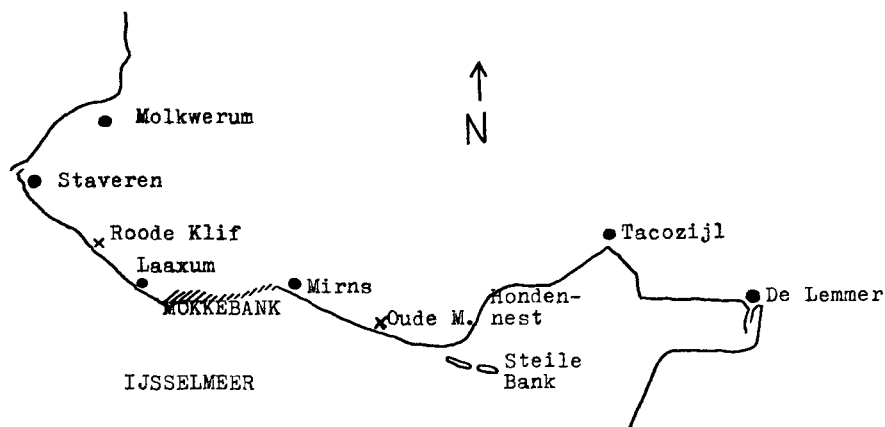

Fig. 1. Zuidkust van Friesland. Oude M. = Oude Mirdumerklif.
Fig. 1. South-coast of Friesland.

De aantallen

Tabel 1 berust op gegevens afkomstig van P. J. Zomerdijk en de schrijver van dit artikel, tenzij anders vermeld. De waarnemingen zijn maandsgewijs gerangschikt om zo een leesbaar jaaroverzicht te verkrijgen. Een moeilijkheid bij het waarnemen is het feit, dat de concentratie zich soms ver van de kust begeeft. De meeste waarnemingen zijn verricht vanaf de uiterste rand van de oevervegetatie of wadend door het ondiepe water.

Datum <i>Date</i>	Jaar <i>Year</i>	Plaats <i>Locality</i>	Aantal ex. <i>Number</i>	Waarnemer <i>Observer</i>
26 jan.	1969	Mokkebank	0	—
28 feb.	1970	Mokkebank	0	—
21 mrt.	1970	Mokkebank	2	Westhof
4 apr.	1970	Mokkebank	1	Westhof
16 apr.	1970	Mokkebank	10	Westhof
19 apr.	1969	Mokkebank	6	Westhof
17 mei	1969	Mokkebank	12	Westhof
25 mei	1968	Mokkebank	6	Westhof
2 juni	1967	Mokkebank	16	Westhof
7 juni	1969	Mokkebank	36	Westhof
14 juni	1967	Mokkebank	20	Westhof
14 juni	1969	Mokkebank	40	Westhof
20 juni	1970	Mokkebank	4	—
2 juli	1969	Mokkebank	80—100	—
4 juli	1972	Bocht Molkwerum	22	v. d. Baan
11 juli	1970	Mokkebank	100	Westhof
11 juli	1972	Mokkebank	1000—1500	—
12 juli	1972	Mokkebank-S.B.	1500	—
17 juli	1968	Steile Bank	1000	Mulder
20 juli	1968	Mokkebank	500	Westhof
25 juli	1969	Mokkebank	2000	Leys-Wilde 1970
27 juli	1972	Mokkebank	600	Hiemstra 1972
29 juli	1972	Mokkebank	2500—3500	—
30 juli	1972	Mokkebank-S.B.	2000	—
30 juli	1972	Bocht Molkwerum	40	—
31 juli	1969	Mokkebank	1500	—
2 aug.	1968	Mokkebank	1000	—
2 aug.	1972	Mokkebank	1700—2000	—
3 aug.	1969	Mokkebank	3000	Leys-Wilde 1970
3 aug.	1972	Mokkebank	1500—2000	—
3 aug.	1972	Bocht Molkwerum	30	—
4 aug.	1969	Mokkebank	2000—3000	—
5 aug.	1969	Mokkebank	3500—4000	—
8 aug.	1972	Mokkebank	1500—1600	—
10 aug.	1970	Mokkebank	1900	Poorter 1972
10 aug.	1972	Mokkebank	8000—15.000	—
12 aug.	1972	Mokkebank	5000	—
15 aug.	1968	Mokkebank	4000	—
16 aug.	1972	Mokkebank	10.000	—
18 aug.	1971	Mokkebank	3000—4000	—
19 aug.	1968	Mokkebank	3000—5000	—
19 aug.	1972	Mokkebank	4000	—
20 aug.	1970	Mokkebank	4000	—
24 aug.	1971	Mokkebank	3000	—
24 aug.	1972	Mokkebank	6000	—

Datum <i>Date</i>	Jaar <i>Year</i>	Plaats <i>Locality</i>	Aantal ex. <i>Number</i>	Waarnemer <i>Observer</i>
27 aug.	1972	Mokkebank	8000	—
31 aug.	1972	Mokkebank	8000—12.000	—
2 sept.	1972	Mokkebank	8000	—
8 sept.	1972	Mokkebank	14.000	—
12 sept.	1971	Mokkebank	3000	—
14 sept.	1965	Bij Hondennest	2000	Leys-Wilde 1970
14 sept.	1965	Bocht Molkwerum	2500	Leys-Wilde 1970
14 sept.	1971	Mokkebank	3000	—
15 sept.	1972	Mokkebank	7000—8000	—
16 sept.	1972	Mokkebank	10.000—15.000	—
30 sept.	1972	Mokkebank	7000—8000	—
3 okt.	1972	Mokkebank	2500—3000	—
7 okt.	1972	Laaxum-S.B.	20.000	—
14 okt.	1972	Mokkebank-S.B.	15.000—20.000	—
27 okt.	1970	Mokkebank	17	—
6 nov.	1972	Mokkebank en omgev.	2	—
11 nov.	1972	Mokkebank en omgev.	1	—
28 nov.	1970	Staveren-De Lemmer	19	Tjiftjaf 15 : 4
29 nov.	1969	Staveren-De Lemmer	17	Tjiftjaf 14 : 5

Tabel 1. Aantal Futen aan de Friese zuidkust. S.B. = Steile Bank; omgev. = omgeving. De gegevens van deze tabel zijn afkomstig van P. J. Zomerdijk en de auteur, tenzij anders vermeld.

Table 1. Number of Great Crested Grebes on the lake "Ijsselmeer" near the south-coast of the Province of Friesland. The data of this table are from P. J. Zomerdijk and the author, unless stated. S.B. = Steile Bank; omgev. = surroundings.

Uit Tabel 1 blijkt dat de grote aantallen Futen zich voornamelijk bevinden bij de Mokkebank en omgeving, d.w.z. tussen Laaxum en de Steile Bank/Hondennest. Tussen Laaxum en Staveren en tussen het Hondennest en De Lemmer zijn geen grote aantallen waargenomen. Enkele observaties hebben betrekking op de Bocht van Molkwerum aan de Friese westkust.

Begin juli arriveren de eerste dieren van de concentratie bij de Mokkebank (11 juli 1972: tot 1500 ex.). Eind juli heeft de concentratie al een behoorlijke omvang (29 juli 1972: tot 3500 ex.). In augustus (10 aug. 1972: tot 15.000 ex.), september (8 sept. 1972: 14.000 ex.) en begin oktober (7 okt. 1972: 20.000 ex.) zijn de aantallen het hoogst. Tussen half oktober (14 okt. 1972: tot 20.000 ex.) en eind oktober (27 okt. 1970: 17 ex.) verdwijnen de dieren plotseling.

Voorts is het opvallend, dat er in 1972 veel hogere aantallen zijn geteld dan in voorgaande jaren.

Het aantal juveniele Futen in de concentratie bij de Mokkebank

Het aantal Futen dat grootgebracht wordt bij de Mokkebank is zeer gering. Bij de Mokkebank broeden maar weinig Futen. Bij harde wind gaan de

legsels dikwijls verloren. Op 12 juli 1972 werden er tussen de vijftien en twintig paar met kleine jongen gezien. De jonge dieren in de concentratie zijn dan ook haast altijd exemplaren, die de grootte van de volwassen Futen bereikt hebben en zelfstandig zijn.

Datum	Totaal aantal Futen	Grootte v. d. steekproef	Aantal juv. in de steekproef	Aantal juv. in de steekproef in percentages
<i>Date</i>	<i>Total number</i>	<i>Size of the sample</i>	<i>Number of juveniles in the sample</i>	<i>Percentage of juveniles in the sample</i>
11-7-72	1000*	2845*	34	1%
29-7-72	2500	1340	75	6%
31-7-69	1500	100	2	2%
2-8-68	1000	50	1	2%
3-8-72	1500	1079	120	11%
5-8-69	3500	921	15	2%
10-8-72	8000	1081	192	18%
12-8-72	5000	285	69	24%
15-8-68	4000	—	zeer weinig (very few)	zeer weinig (very few)
16-8-72	10.000	313	77	25%
18-8-71	3000	438	24	5%
19-8-68	3000	1126	223	20%
19-8-72	4000	834	60	7%
20-8-70	4000	556	47	8%
24-8-72	6000	646	110	17%
27-8-72	8000	687	88	13%
31-8-72	8000	859	71	8%
2-9-72	8000	444	58	13%
8-9-72	14.000	478	48	10%
15-9-72	7000	375	63	17%
16-9-72	10.000	286	46	16%

Tabel 2. Het aantal juveniele Futen in de concentratie bij de Mokkebank. De gegevens zijn maandsgewijs en niet jaarsgewijs gerangschikt. Bij de kolom „Totaal aantal Futen” is het minimum aantal exemplaren van de concentratie genomen. De percentages van de laatste kolom zijn afgerond.

*Daar de deelsteekproeven elkaar dikwijls overlappen is het aantal van de gezamenlijke steekproef (kolom drie) op 11-7-72 groter dan de totale concentratie.

Table 2. The number of juvenile Great Crested Grebes in the concentration near the „Mokkebank” in Friesland.

*The total sample (third column) is the sum of many small samples. They overlap sometimes each other. For that reason the total sample of the 11th of July 1972 is bigger than the total number of birds in the concentration.

In Tabel 2 wordt het percentage juveniele dieren van de gehele concentratie vermeld. Hiervoor zijn steekproeven genomen: verschillende gedeelten van de concentratie werden nader bekeken en van deze gedeelten werd het aantal jonge en oude exemplaren geteld. Hierbij werd getracht zoveel mogelijk uiteenliggende kleine groepen van de concentratie te nemen. De steek-

proeven in Tabel 2 (kolom 3) zijn elk het resultaat van een aantal kleinere steekproeven, die elkaar kunnen overlappen. In één geval (11-7-1972) is daarvoor de uitkomst van alle steekproeven tezamen groter dan het aantal Futen van de gehele concentratie. In juli is het maximum aantal aanwezige juvenielen 6% van de gehele groep. Omstreeks half augustus is het aantal juvenielen in de totale concentratie het grootst. Op 16 augustus 1972 bestond zelfs 25% van alle Futen uit jonge dieren, die dat jaar uit het ei zijn gekomen. Eind augustus neemt het aantal jongen relatief af. In september overtreft het percentage juveniele Futen in de totale groep nooit de 17.

H. N. Leys en J. J. F. E. de Wilde (1970) schrijven, dat vanaf begin juli tot augustus de concentraties Futen voornamelijk uit adulte vogels bestaan en dat vanaf augustus tot diep in oktober de groepen voor minstens 50% door eerstejaarsvogels worden gevormd. Uit Tabel 2 blijkt dat in de loop van augustus het aantal juvenielen toeneemt, maar nooit meer dan 25% van de gehele concentratie gaat uitmaken.

Gedrag van de Futen in de concentratie nabij de Mokkebank

De vogels in de groep hebben de neiging zich zoveel mogelijk in ondiep water op te houden, dus dicht bij de kust, waar zij dikwijls in rusthouding worden aangetroffen. De Futen liggen dicht bij elkaar. Andere soorten, zoals Meerkoeten, Wilde Eenden en Knobbelswanen, worden wel bij of in de concentratie Futen waargenomen. Balts is er weinig gesignaleerd. Van een intensief duiken is ook geen sprake. Alleen in juli zijn de dieren luidruchtig en wordt steeds het karakteristieke „orrrr”-geroep gehoord.

Recreanten verstoren veelvuldig de rust. Bij een te dichte nadering van mensen vliegen de dieren in grote aantallen op of vluchten zwemmend en duikend. De vogels gaan dan zo ver het IJsselmeer op, dat ze vrijwel niet meer vanaf de dijk te zien zijn.

In september bevinden de vogels zich dikwijls verder van de kust dan in de voorgaande maanden. In oktober zijn de Futen erg slecht te observeren, omdat ze dan nog verder op het meer liggen. Dit hangt samen met het feit dat het waterpeil dan aanzienlijk verlaagd is en de oever is drooggevalen.

Herkomst van de concentratie

Er bestaan aanwijzingen dat Futen tegen het eind van hun eerste levensjaar geslachtsrijp kunnen worden (o.a. Simmons 1955). Het regelmatige voorkomen van baltsende Futen, die niet gaan broeden, wijst echter op de mogelijkheid dat althans een gedeelte van de in het vorige kalenderjaar geboren Futen nog niet geslachtsrijp is (Bauer en Von Blotzheim 1966). Het is niet uitgesloten, dat deze dieren vanaf begin juli naar de zuidkust van Friesland trekken. De grote aantallen Futen aldaar kunnen echter niet uitsluitend verklaard worden door het trekken van deze niet geslachtsrijpe dieren naar de Friese zuidkust. Aannemelijker is dat een groot gedeelte van de concentratie

wordt gevormd door Futen, die gebroed hebben, doch waarvan de broedsels één of meer keren verloren zijn gegaan, waarna de dieren verdere broedpogingen hebben nagelaten. Deze mening wordt ondersteund door nog ongepubliceerde waarnemingen van de schrijver, die doen vermoeden dat in juni, juli en augustus vele Futen elders uit het land verdwijnen, en wel voornamelijk die dieren, die geen jongen hebben aangezien hun nesten verloren zijn gegaan of waarvan de jonge dieren om het leven zijn gekomen. Dit verklaart vermoedelijk het feit, dat er zo weinig juveniele exemplaren zijn geteld in de concentraties.

Vermoedelijk voegen zich later bij de concentratie de dieren die hun jongen reeds grootgebracht hebben. Dit wordt althans gesuggereerd door het feit, dat in augustus en later het totaal aantal Futen aanzienlijk toeneemt. In de periode dat de concentratie aanwezig is (juli tot oktober) ruien de Futen (Bauer en Von Blotzheim 1966). De Mokkebank is een geschikte ruiplaats, onder andere door het feit dat de heersende westenwinden weinig invloed hebben op het water van de baai.

Bescherming van de Mokkebank en omgeving

Het aantal Futen bij de Mokkebank kan tot 20.000 exemplaren bedragen. Dit overtreft de Nederlandse broedpopulatie in aantal: in 1967 broedden er in Nederland 3600-3727 paren (Leys en De Wilde 1970).

Zoals reeds eerder is vermeld verstoren recreanten de rust bij de Mokkebank dikwijls in ernstige mate, waardoor de Futen verjaagd worden. Alleen al om deze reden is het noodzakelijk niet alleen de riet- en biezenvelden aan de kust, doch de gehele bank (d.w.z. ook de ondiepte voor de kust waar geen vegetatie is) te beschermen en aldaar recreatie en dergelijke activiteiten geheel te verbieden.

SAMENVATTING

Aan de Friese zuidkust worden grote zomerconcentraties van de Fuut *Podiceps cristatus* waargenomen, voornamelijk op het IJsselmeer bij de Mokkebank tussen Laaxum en Mirns. In begin juli arriveren de eerste dieren bij de Mokkebank. De grootste aantallen heeft de auteur gezien in augustus, september en het begin van oktober (tot 20.000 ex.). Tussen half en eind oktober verdwijnen de vogels.

Door middel van steekproeven onderzocht de auteur het aantal jongen. Dit aantal is nooit hoger dan 25% van de gehele concentratie.

Waarschijnlijk hebben de Futen een voorkeur voor de Mokkebank, omdat deze relatief beschermd is tegen de overheersende westenwinden en daardoor een gunstige plaats is om de ruiperiode door te brengen. De vogels hebben de neiging zich zoveel mogelijk nabij de kust op te houden.

De auteur neemt aan, dat de concentratie voornamelijk bestaat uit adulte Futen die gebroed hebben, doch waarvan de broedsels één of meer keren verloren zijn gegaan, waarna de vogels verdere broedpogingen hebben nagelaten.

Het is noodzakelijk niet alleen de riet- en biezenvelden aan de Friese zuidkust, doch ook de banken te beschermen en aldaar rekreatie en dergelijke activiteiten geheel te verbieden.

Vele waarnemingen zijn verricht samen met P. J. Zomerdijk. Zonder zijn hulp zou dit artikel niet geschreven zijn. De auteur is hem bijzonder erkentelijk voor zijn medewerking.

SUMMARY

The author and P. J. Zomerdijk observed large summer concentrations of the Great Crested Grebe *Podiceps cristatus* on the lake "IJsselmeer" near the South-coast of the province of Friesland. The largest numbers were observed near the "Mokkebank" and its surroundings (Fig. 1).

In the beginning of July the first birds arrive. The largest numbers are seen in August, September and the beginning of October (up till twenty-thousand Great Crested Grebes, which is more than the whole Dutch breeding population). In the second half of October all the animals disappear. By taking samples of the whole concentration the author investigated the number of juveniles. This number never exceeded 25% of the whole concentration. The Great Crested Grebes moult near the "Mokkebank", probably because this locality offers protection against the predominating westerly winds. The author presumes that the concentration consists mainly of grebes that lost their eggs or young and consequently left their breeding-grounds. Protection of the shallow "Mokkebank" area on the IJsselmeer coast of the Province of Friesland will be necessary as these birds are highly vulnerable to disturbances by human activities.

LITERATUUR

- Bauer, Kurt M. en Urs N. Glutz von Blotzheim. 1966. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 1. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main.
- Hiemstra, G. e.a. 1972. Vogelnieuws. Vanellus 25: 256.
- Lebret, T. en A. Timmerman. 1968. Een concentratie van ruiende Grauwe Ganzen *Anser anser* in Nederland. Limosa 41: 2—17.
- Leys, H. N. en J. J. F. E. de Wilde. 1970. Het voorkomen van de Fuut *Podiceps cristatus* in Nederland. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Zeist.
- Poorter. 1972. In: Tekke, M. J.: Ornithologie van Nederland 1969 en 1970. Limosa 45: 59.
- Simmons, K. E. L. 1955. Studies on Great Crested Grebes. The Avicultural Magazine 61: 3—13.
- Westhof, J. 1972. De vogels van de Mokkebank. Het Vogeljaar 20: 209—210.

Adres: Dorpsstraat 99, Noord-Scharwoude.